Dones pirates

Fotograma del film *La dona pirata*, de Jacques Tournier (1951).

Des que els vaixells fenicis solcaven les aigües de la Mediterrània, la pirateria ha estat una amenaça latent. Oli, vi, resines, teixits, or o espècies emplenaven les bodegues i constituïen un reclam massa poderós per a sostraure's a la temptació de barrejar-los. Com explica el professor xilè Patricio Carvajal, a "Naufragio, pirateria y 'sodales' marítimas" –article aparegut a la *Revista de Estudios histórico-jurídicos* de Valparaíso–, "[...] des dels inicis del mil·lenni I aC la prosperitat econòmica exposava els fenicis a l'hostilitat dels seus veïns i competidors, els egeus". I no van pas ser els únics. Resseguint Carvajal, "hom creu que els etruscs foren els creadors del garfi d'abordatge i, de fet, encara al segle IV aC etrusc i pirata eren una mateixa cosa per als grecs". Això mateix passava a la mar de la Xina i al golf Pèrsic, on es trobava la costa dels Pirates. Els marins havien d'anar amb els ulls ben oberts.

Tanmateix, és a partir del segle XV quan proliferaren, especialment els corsaris (a diferència dels pirates, aquests, com explica l'escriptor Arturo Pérez-Reverte a *Un pirata de verdad*

Eren valentes, ambicioses i perilloses. Com els homes amb qui compartien vaixell. La llegenda n'ha desdibuixat les històries, però això no fa pas la seua història menys real ni menys fascinadora...

que es pot consultar al seu web oficial, "eren particulars que, subjectes a regles internacionals, saquejaven per compte d'un rei els enemics d'aquest") anglesos, francesos i holandesos. El tret de sortida fou el tractat de Tordesillas, l'any 1494, quan els Reis Catòlics i Joan II de Portugal es repartiren el món excloent-ne aquells. Això, afegit a la pobresa general i a l'auge del tràfic d'esclaus, creà un brou de cultiu idoni per a la multiplicació d'*outsiders* com els pirates. És l'edat daurada de la pirateria, l'època en què filibusters (mot que probablement és una deformació del terme anglès *freebooter*, "el que aconsegueix el botí lliurement", o *flyboat*, el tipus d'embarcació lleugera que empraven anglesos i holandesos), bucaners (dits així perquè fumaven la carn de bou, tot i que després es dedicaren a espoliar les possessions espanyoles al Carib), pirates i corsaris suraren, uns amb més fortuna que uns altres, a tots els oceans del món.

Henry Morgan, Francis Drake, Walter Raleigh, Jack Rackham, Jeireddín *Barba-roja*, Edward Teach *Barbanegra* són alguns dels que ajudaren a consolidar la imatge romàntica del pirata. Ells i les novel·les d'Emilio Salgari (*El corsari negre*, *Sandokan*) o Robert Louis Stevenson (*L'illa del tresor*). Personatges de ficció, com ara els protagonistes de les anteriors –Long John Silver i Sandokan–, el capità Garfi, etern enemic de Peter Pan a l'obra de James M. Barrie, o, més modernament, Jack Sparrow, encarnat magistralment per Johnny Depp a la saga de Disney *Pirates of the Caribbean*, han contribuït a construir la idea universal del pirata: mutilat (cama de fusta, ull de vidre amagat sota un pegat, ganxos en lloc de mans); les dents d'or; lligadura amb mocador o barret; lloro al muscle; afecció al rom. Malgrat tot, una cosa és veritat, tornant a Pérez-Reverte: "Desproveïts de l'aurèola artificial de la novel·la vuitcentista i de la imbecil·litat anglosaxona dels films de Hollywood, els pirates d'antany es queden en allò que eren: saquejadors i assassins. Un pirata era un pirata, i punt; sense diferència amb els que avui assalten vaixells, roben i maten a les costes caribenques, la mar Roja o els estrets d'Àsia. En resum: una bandada de fills de puta."

D'homes pirates, se'n sap molt; no tant de les dones que també ho van ser. Poques han passat a la història, però totes com a autèntiques heroïnes. Segurament no eren millors que els seus companys de sexe masculí; al capdavall eren delinqüents i vivien fora de la llei. Però en crida l'atenció l'ànsia de llibertat, el rebuig al sistema patriarcal que les oprimia i, sobretot, la valentia,, que sovint superava amb escreix

la de la seua tripulació. Ho mostra, per exemple, el film *Cutthroat Island*, superproducció que fou un gran fiasco, en què Geena Davis dóna vida a una intrèpida pirata a qui els companys no apleguen ni a la sola de la bota. Gràcies a autors com Daniel Defoe (*A General History of the Robberies and Murders of the Most Notorious Pirates*), Gerardo Vázquez, (*Mujeres piratas*) o Henry Musnik (*Les femmes pirates. Aventures et légendes de la mer*), la vida d'aquestes dones no ha caigut en el sac de l'oblit: Alwilda, Sigrid, Jeanne de Belleville, Grace O'Malley, Anne Bonny i Mary Read, Ching Shih... N'hi havia més, però aquestes són les que deixaren una empremta més fonda. Les seues biografies, més o menys mi(s)tificades, resulten, si més no, apassionants.

■ **Alwilda** (segle V dC). Filla del rei got Sinard, refusà de casar-se amb el príncep Alf de Dinamarca. A Escandinàvia, les dones gaudien de certa consideració i eren habituals els batallons de verges, consagrats al déu Odin. Alwilda va pensar si enrolar-se en un, però preferí noliejar un vaixell amb una tripulació integrada per dones joves i agosarades com ella. El destí volgué que, en desembarcar en una platja, coincidiren amb uns pirates que no es posaven d'acord per triar un nou capità. Alwilda fou l'escollida, i se signa així una temible aliança entre pirates i joves. Tant que el monarca danès envià el seu fill a aturar-los. Després d'alguns xocs, Alf pogué abordar el vaixell d'Alwilda. Quan la reconegué, va caure de genolls i li tornà a demanar matrimoni. La brisa de la mar degué canviar el parer d'Alwilda. El cas és que la proposta ja no li va semblar tan esgavellada i la va acceptar, amb què es jubilà prematurament.

EL TEMPS
Alwilda

■ **Sigrid, *la Superba*** (final del segle X i primeria de l'XI). Fou la dona d'Erik, rei de Suècia. Quan la repudià, animà una guerra contra ell, que acabà de sobte en morir Erik i succeir-li el fill que tenien en comú. Sigrid volgué unir Suècia i Noruega i es casà amb el rei d'aquest país. La condició, que es convertira al cristianisme. Ella s'hi negà en rodó. Discutiren i el rei va ordenar que la llançaren a la mar. Sigrid no va descansar fins a venjar-se'n. Es casà amb el rei de Dinamarca i el menà, juntament amb el seu fill i els súbdits noruecs descontents amb el sobirà, a la guerra. L'entesa sortí victoriosa de la batalla de Svolder, després de la qual el monarca noruec, derrotat, va fugir sense que mai més no se'n tornara a saber res. Venjança consumada.

■ **Jeanne de Belleville o de Clisson, la *Tigressa bretona*** (1300-1359?). Una crònica portuària de Nantes del 1343 relata com Olivier IV de Clisson, defensor de Jean de Montfort, pretendent al tron ducal de la Bretanya contra el cunyat del rei Felip VI de França, va botar foc a unes galeres reials. Per aquest fet l'acusaren d'alta traïció i el decapitaren. La seua dona, Jeanne, vengué joies i mobles i comprà als anglesos una flota de vaixells negres, anomenada la *flota negra*. Fins llavors, havia estat una aristòcrata en voga: casada a 12 anys amb Geoffroy de Châteaubriant, amb qui va tenir dos fills, en morir aquell va contraure matrimoni amb Olivier, el seu gran amor i pare de cinc fills més. En veure el seu crani en una pica als merlets del castell de Nantes, la vídua declarà la guerra al monarca francès. Assot de les embarcacions gales a la Mànega, es complaïa decapitant aristòcrates, fet que li valgué el malnom de *Lleona sanguinària*. Va perdre la nau en un naufragi i, per continuar la lluita, es tornà a casar. Ho féu, ja retirada a Anglaterra, amb un tinent general del rei Eduard III, capità de les tropes destinades a la Bretanya. Retornà a la seua terra, però al castell d'un dels seus fills perquè el seu, a Nantes, pertanyia a un altre noble, després de tretze anys obsessionada per una venjança que ni la mort de Felip VI no sadollà.

■ **Lady Killigrew** (segona meitat del segle XVI). De nom Mary, era la dona de *Sir* John Killigrew. Va viure durant el regnat d'Isabel I, que premiava la pirateria amb títols. Els Killigrew, que no eren cap excepció, anaven amb precaució de no atemptar contra els interessos de la reina. Tanmateix, la dama no es va poder estar d'abordar,

TATE COLLECTION
Lady Killigrew

saquejar i assassinar la tripulació d'un mercant alemany que la tempesta havia obligat a refugiar-se a la badia de Falmouth. La reina, furiosa, la condemnà a la forca, però li commutà la sentència per una llarga estada a la presó, per si en un futur requeria els seus serveis...

■ **Grace O'Malley** (1530-1603). En gaèlic, Gránuaile, aquesta irlandesa tenia prou casta per a enfrontar-se a Isabel I d'Anglaterra. Filla del cap del clan O'Malley, posseïdor d'una flota mercant, encara adolescent, s'entossudí a acompanyar el pare en els seus viatges. Li ho denegava dient-li que els cabells se li podien entrelligassar amb les cordes i ella, sense pensar-s'ho, se'ls va afaitar; d'ací ve el malnom de *Mhaol*, mot gaèlic que significa 'rapat'. Dues vegades es va casar: la primera a 16 anys amb Donal O'Flaherty, hereu del seu clan, per raons polítiques, car

els anglesos forçaven els cabdills irlandesos a cedir terres en canvi d'un títol nobiliari. En morir aquell, es maridà amb Richard Burke, de qui es va divorciar al cap d'un any, però assegurant-se que s'apropiava el castell de Rockfleet, enclavament estratègic a la costa. Grace es va dedicar tota la vida a saquejar vaixells anglesos. Sols un cop fou capturada, però en poc temps la van alliberar. La llegendària trobada amb la reina tingué lloc quan Grace anà a Londres per demanar que alliberaren els seus fills, presoners d'un dels governadors anglesos d'Irlanda. Isabel hi consentí, en canvi que deixara en pau la seua flota. Sembla que parlaren en llatí, perquè si Grace parlava anglès, no ho va voler demostrar; i la reina no sabia gaèlic. Gránuaile és, encara avui, símbol de la llibertat i de la independència d'Irlanda.

■ **Anne Bonny i Mary Read** (primeria del segle XVIII). "Estic encantada que la pena de mort siga el destí reservat als pirates. Permet que alcen les

Mary Read

veles sols aquells que realment tenen valor", sentenciava Mary Read al seu judici. La seua història va sempre unida a la d'Anne Bonny. Des de petita, Mary es va haver de transvestir de nen per fer creure a l'àvia que era el seu germà gran, mort al cap de poc temps de desaparèixer el pare, oficial de marina, que no era el d'ella. Treballà de patge i després s'allistà en un regiment espanyol d'infanteria. S'enamorà d'un jove soldat flamenc amb qui es casà i obrí una posada. Però va morir i s'embarcà cap a les Índies. Anne Bonny era fruit de la relació d'un advocat benestant amb la seua criada. Fugiren als Estats Units i allà Anne s'enamorà d'un mariner de tercera. Però aviat topà amb el capità pirata Jack Rackham, conegut per *Calico* Jack, i s'escapà amb ell. Tingueren un fill plegats que ella deixà a uns amics per continuar navegant. En una ocasió, abordaren un vaixell holandès on viatjava un presoner anglès que demanà d'acompanyarlos. Bonny se n'encapritxà i tingué una gran sorpresa quan li revelà que era una dona: Mary Read. Ho explicaren a Jack, que sospitava alguna cosa, content, sembla, de participar en un triangle amorós. Finalment les autoritats els enxamparen desprevinguts i els arrestaren: els homes anaven borratxos i sols hi plantaren cara elles. A ells els penjaren. Elles al·legaren que estaven embarassades i les van perdonar. Mary

EL TEMPS
Grace O'Malley

En un abordatge, Anne Bonny s'encapritxà d'un presoner anglès, que li revelà que era una dona: Mary Read

EL TEMPS

El poder de la flota de la pirata Ching Shih superava fins i tot el de la de l'imperi xinès.

Read emmalaltí i morí a la presó. Sembla que algú va intercedir per Anne Bonny i hom li concedí la llibertat. Mai no se'n tornà a tenir notícia.

■ **Ching Shih** (1785-1844). Aquesta temible vídua comandava sis esquadres de 500 vaixells. Heretà el lloc en morir el seu home, que havia estat el terror de les costes xineses fins que l'emperador li oferí de supervisar les estables imperials. O no va estar a l'altura de les expectatives o els mateixos companys el van enverinar perquè el càrrec li havia originat massa ínfules. La qüestió és que l'esborraren del mapa i la vídua es quedà la flota sota l'emblema d'una serp. Saquejaven vaixells, però també les viles costaneres. El seu poder naval superava, fins i tot, l'imperial. Sols l'almirall Tsuen-Mon-Sun aconseguí fer-li acotar el cap, però, malgrat la derrota, trobà les forces i els fons per a rearmar-se. Finalment, fou l'almirall Ting Kvei qui la féu agenollar en exhibir una flota tan blindada que ni ella no tractà de combatre. Sobre com acabà la seua vida, n'hi ha dues versions: una, que es passà al contraban d'opi; una altra, que va contraure matrimoni amb un governador. Siga com siga, la seua història és l'única que mereix ser inclosa a la *Historia universal de la infamia*, de Borges.

Cristina Simon

Jaume I i l'expansió d'una cuina nacional

Prenent com a punt de partida el 'Tirant lo Blanc', Jaume Fàbrega feia un estudi aprofundit de la cuina medieval a 'El convit del Tirant. Cuina i comensalitat, de l'edat mitjana a Ferran Adrià' (Pagès Editors, Lleida), pel qual va guanyar el premi d'assaig Sant Joan d'Engolasters, del Principat d'Andorra. En aquest assaig repassa els 'menús' dels convits reials.

Jaume Fàbrega
Historiador i gastrònom

Ferran Adrià, "el millor cuiner del món" –i, sense cap mena de dubte, un geni que ha revolucionat la cuina–, és un cas únic? En sigui conscient o no, i encara que els espanyols el presentin com a "cuiner espanyol" (és a dir, castellà), forma part del context de la cuina nacional catalana: una cuina amb una sorprenent continuïtat històrica –com ja va escriure Josep Pla. De fet, Ferran Adrià és el Mestre Robert del segle XXI –o, dit d'una altra manera: Mestre Robert va ser el Ferran Adrià del segle XV.

Qui fou Mestre Robert? Més conegut –erròniament, per influència d'una contaminació castellana– per Robert de Noia, Mestre Robert –que era com signava– va ser el cuiner més important del Renaixement italià. Era el cuiner de la cort reial de Nàpols, la més refinada del *Quattrocento* i va escriure, en català, el llibre més il·lustre de la història de la cuina europea. En efecte, el *Llibre del coc* ('llibre del cuiner') fou, també, el primer llibre imprès de cuina, ja traduït i publicat a l'espanyol cap al 1520.

Mestre Robert, com Adrià, realitza una autèntica revolució a la cuina: per exemple, és el primer cuiner que separa el dolç del salat, i institueix definitivament l'estructura piramidal pròpia de la cuina d'occident: entrants, primer plat, segon plat, postres. Adrià, tancant el cercle, torna a proposar un tomb històric en els seus famosos vint punts, tot dient justament el contrari: que cal barrejar dolç amb salat, a fi que les fronteres entre ambdós sabors quedin esvaïdes.

Projecció internacional. Si Mestre Robert fa una projecció internacional de la cuina catalana, això només és possible

EL TEMPS

El *Llibre del coc* fou el primer llibre imprès de cuina.